

3.5. Ветринський І.М. Трансформація Європейського Союзу: передумови і перспективи

Більше ніж два десятиліття тому, 11 червня 1998 року, указом Президента України Л. Кучми було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу. З того часу вона залишається одним з провідних елементів та орієнтирів зовнішньої політики нашої держави.

На жаль, багато задекларованих планів і намірів тривалий час існували лише на папері, проте Революція гідності дала новий

потужний поштовх до втілення їх у життя. Сьогодні, нарешті ми можемо не тільки чути про євроінтеграцію, а й на практиці скористатися її результатами: запровадження у червні 2017 р. візової лібералізації з ЄС дає змогу кожному громадянину України вільно подорожувати Шенгенською зоною, що є найбільш відчутним наслідком просування держави й суспільства в напрямі ЄС.

Разом з тим сьогодні ситуація всередині самого Європейського Союзу далека від стабільності, політичні процеси в ЄС характеризуються турбулентністю, що межує з кризою. Найбільш яскраво це проявляється на тлі міграційної кризи та «Брекзиту» – процесу виходу Великої Британії зі складу Союзу. Наростаючі суперечності між країнами-членами демонструють, що ідея спільних цивілізаційних цінностей починає програвати вузьким національним інтересам, а це, своєю чергою, цілком здатне докорінно змінити міжнародно-політичний ландшафт на континенті.

Історія створення ЄС цікава, насамперед, тим, що рушійною силою цього процесу стало поєднання двох головних мотивацій – ціннісної (ідеалістичної) та прагматичної (реалістичної), для усвідомлення яких знадобилися кілька сторіч тяжких військових конфліктів з кульмінацією у вигляді Першої та Другої світових воєн. Ідеалістичні уявлення про те, що існують цінності, які можуть стати спільними для всіх народів та держав континенту, почали втілюватись у життя лише тоді, коли в середині ХХ ст. стало зрозуміло, що альтернативою є неодмінне взаємне знищення. З цього моменту починається сорокарічний шлях пошуків спільних економічних інтересів та ціннісних орієнтирів, результатом якого і стало створення ЄС. Сьогодні можна констатувати початок зворотних процесів: нові покоління вирости в мирну для Європи епоху і жахи Другої світової вже є надто далекими для того, щоб здійснювати суттєвий вплив на формування зовнішньої політики країн-членів.

ЄС формувався в умовах Холодної війни, коли взаємна євроатлантична солідарність і підтримка були запорукою економічного виживання та збереження державності для більшості країн Європи. У сучасній мирній Європі панує підсвідома впевненість, що такий стан речей є безальтернативним і загроз для нього не має (тероризм не розглядається в ролі такої, бо є явищем глобальним, а не регіональним), тож на цьому тлі починають посилюватися націоналістичні настрої та відроджуються старі територіальні проблеми. Ці процеси впливають і на ситуацію всередині держав ЄС, і на відносини між ними. Свого часу саме підйом націоналізму в країнах Європи призвів до падіння великих імперій та ство-

рення на їх руїнах держав-націй. Проте згодом лише послаблення націоналістичних тенденцій на тлі розуміння спільних інтересів, цінностей та загроз зробили можливим створення спільного європейського простору.

Хоча погляд на ЄС як неоімперське формування має своїх прибічників, об'єктивних підстав для нього не існує: ціннісні й світоглядні засади формування та існування Союзу є антиімперськими за своєю природою. Водночас підйом націоналістичних настроїв та їх відображення на рівні зовнішньої політики так само є руйнівним для ЄС, як свого часу для класичних імперій. Тривалий час мирного співіснування, невизначеність перспектив подальшого розвитку Союзу, розширення бюрократичного апарату ЄС, боротьба за вплив всередині організації тощо зумовили зростання популярності праворадикальних політичних проектів (так, зокрема, на минулих президентських виборах у Франції одним з лідерів перегонів була представниця крайніх правих сил – Марін Ле Пен, на парламентських виборах в Італії 2018 р. перемогу отримали також націоналістично та євроскептично орієнтовані сили – перелік країн, де праві й праворадикальні сили істотно розширили соціальну базу свої підтримки, можна продовжувати). Однією з причин виникнення подібної ситуації є недалекоглядність багатьох політиків та громадських об'єднань лівого спрямування, діяльність яких сприяє непопулярним у суспільстві явищам на кшталт продовження політики мультикультуралізму на тлі посилення міграційної кризи.

Великий внесок у поглиблення проблем всередині ЄС зробила РФ шляхом цілеспрямованого поглиблення існуючих суперечностей між країнами-членами та створення нових. Головними інструментами в цій діяльності стають економічне захоплення (вигідні контракти), корупційні зв'язки та схеми, лобісти та інші агенти впливу і найголовніше – масштабні інформаційно-пропагандистські кампанії, які можна порівняти зі спецопераціями. Кремль вдало використовує «пастку демократії», розуміючи, що громадянське суспільство має реальний вплив на центральну владу (чого не існує в РФ). Москва спрямовує зусилля на створення вигідної для себе громадської думки, доповнюючи, таким чином, зовнішній тиск на європейські уряди внутрішнім.

Для Кремля розпад ЄС є бажаним і більш ніж вигідним сценарієм, оскільки в разі реалізації такого сценарію авторитарний російський режим зможе отримати значний економічний та політичний зиск, граючи на різниці цілей та інтересів країн-членів. Протистояти такому геоекономічному гігантові, як об'єднаний

Європейський Союз РФ просто не може (хіба що за допомогою військової сили), тому головні зусилля спрямовані на підтримку усіх існуючих євроскептичних проектів та створення нових.

Висновки та рекомендації.

1. Не зважаючи на об'єктивний успіх проекту об'єднаної Європи, сучасний ЄС стоїть на порозі кризи, що зумовлена, по-перше, внутрішніми чинниками: відсутністю консенсусу щодо стратегії розвитку Союзу, відродженням та розвитком націоналістичних ідей і проектів, зростанням популярності право-популістських політичних проектів тощо; по-друге, зовнішніми впливами: РФ використовує всі наявні економічні, політичні, інформаційні та геополітичні засоби для торпедування існуючої єдності ЄС. Саме активізація бойових дій у Сирії та їх прихована організаційна і технічна підтримка з боку РФ зумовили значну інтенсифікацію нелегальних міграційних потоків до ЄС, спричинивши міграційну кризу.

2. Окремим зовнішнім чинником, що впливає на поглиблення кризи ЄС, є наростання конфліктного потенціалу у відносинах зі США: політику Д. Трампа щодо митного тиску на європейських виробників вже все частіше починають називати торгівельною війною. За цих умов країни-члени Союзу починають шукати компенсатори економічних втрат, що також сприяє диференціації інтересів і позицій, спершу економічних, а потім і політичних.

3. Посилення нелегальної міграції несе з собою низку ризиків для ЄС: підвищення терористичної загрози, тиск на економіку «країн-реципієнтів» через значне зростання кількості отримувачів соціальної допомоги, трансформація культурного і релігійного ландшафту через небажання біженців асимілюватись у країні перебування.

4. Євросоюз у доступній перспективі безумовно чекають зміни. Оптимістичний сценарій передбачатиме поступове усвідомлення викликів та знаходження консолідованої позиції щодо поглиблення інтеграції з появою нових інститутів ЄС (загальноєвропейської Конституції та/або інших атрибутів державності). Однак більш реалістичним виглядає продовження процесу фрагментації ЄС у рамках існуючої структури, що може включати: 1) посилення прикордонного контролю та введення інших внутрішніх обмежень, принципові відмінності в позиціях з економічних чи політичних питань (як у випадку з мігрантами чи Північним потоком II), 2) вихід окремих країн-членів зі складу Союзу тощо. Найбільш песимістичним є сценарій швидкого поглиблення кри-

зи та виникнення «ланцюгової реакції» виходу держав з ЄС, проте враховуючи надзвичайний рівень взаємозалежності країн-членів навряд чи дезінтеграційні процеси будуть швидкими

5 Продовжуючи реалізацію власної євроінтеграційної стратегії, Україна має бути готова до різних варіантів трансформації ЄС. За будь-якого сценарію ключовим завданням нашої держави є визначення та реалізація власних національних інтересів та пріоритетів. Дуже важливо, щоб інтеграція до ЄС була саме інструментом на шляху розбудови сильної та самодостатньої держави, а не зміною однієї залежності на іншу.